

Akta árran, mangga muitalusa

*Nuorat ráhkadit gaskavuodaid
ovddit buolvvaid sámi sajiide*

Ylva Jannok Nutti & Kajsa Kuoljok

Akta árran, manngga muitalusa

*Nuorat ráhkadit gaskavuodaid
ovddit buolvvaid sámi sajiide*

Ylva Jannok Nutti & Kajsa Kuoljok

Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum
Ájtte, Duottar- ja Sámemusea
Jokkmokk 2014

Teaksta: Ylva Jannok Nutti & Kajsa Kuoljok
Hábmen: Kajsa Kuoljok/Folke Hansén
Jorgalan davvisámegillii: Miliana Baer
Olggošgovva: Ludvig Wästfelt, Kajsa Kuoljok
Prenten: AB Norrmalmstryckeriet, 2014

Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum
Ájtte, Duottar- ja Sámemusea
Box 116, 962 23 Jokkmokk

ISBN 978-91-87636-25-7

Sisdoallu

- 5 Ovdasátni
- 7 Álgu
- 9 Árran – ráhkadit vuoiŋastansaji ovdahistorjjálaš sajis
- 11 Luottat luonddus
- 13 Luonddu návccaid geavaheapmi árrangáttis – dál nugo dolin
- 14 Buolvvas bulvii
- 19 Ohcat ja gávdnat dovddus luottaid ovdahistorjjálaš áiggis
- 21 Oahppat gávdnat luottaid goddebivddus ovdahistorjjálaš boazodoalloguovddážis
- 23 Báikkálaš báiki ođđa čalmmiiguin
- 24 Gálldut

Ovdasátni

Dát čállosa duogáš lea biraspedagogalaš oasseprošeakta Árrangáttis prošeavttas Ovdal rájiid ja rájiid rastá – sámi servodatrievdadusat guhkesáiggi geahčastagas (Före gränser och över gränser – samiska samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv) mii lea jodihuvvon 2012:s. Prošeakta lea oassi EO-programmas INTERREG IV A DAVVI – Sápmi, mas Ájtte, Duottar ja Sámemusea lea nášuvnnaš ruhtadeaddji. Nuorat agiin 10-12 jagi besse oassálastit leairras. Leaira ulbmil leai gaskkustit boarrásit sámi historjjá nuorat bulvii hástaleaddji ja geasuheadji vuogi mielde. Leaira čadahuvvui dego áigemátkki. Leairras mii mátkkošteimme muitalusaid ja praktihkalaš doaimmaid bokte sierra áigodagaide; beaivvis beaivái, dan áigái go min áhkut ja ádját ledje mánát ja ollát gitta geađeáigái. Mii mátkkošteimme maid boahhte áigái nu go min jáhkiimet dan gártat, gos mii jurddašeimme makkár luottaid mii geat ellet dál háliidit guođdit boahhtevaš buolvvaide. Árrangáddi-prošeakta lea fágaraštildeaddji prošeakta ovttasbargguin diehtoárbevieruiguin; etnologiija, arkeologiiija ja pedagogihka. Praktihkalaččat dat čadahuvvui nu ahte etnologa Kajsja Kuoljok ja Ylva Jannok Nutti, fil. dr pedagogihkas, iešguđet diehtoárbevieruid bokte hábmejedje ja čadahedje leaira Ájtte musea hálddus. Leairras čeahpit Ájttis maid bagadalle, Kjell-Åke Aronsson, fil. dr. arkeologiiijas, ja historjáčeahppi Jarl Henriksson ja ovttas sámi árbečehpiiguin; Elli-Karin Pavval, Birgitta Kuoljok ja Nils-Gustav Blind. Ovttas visot bukte iežas máhtuid ja oainnuid ja daid nuorra oassálastiiguin leai ságastallan got vássánaiggi servodat sáhtii leamaš ja makkár luottaid sii leat guođđán.

Giitu ollu visot nuorat Jåhkåmåhkes geat serve leairras, ja giitu go mii beasaimme leat ovttas dinguin daid guokte leairabeivviid! Giitu ollu Elli-Karin Pavval, Birgitta Kuoljok ja Nils-Gustav Blind go dii jugiide din máhtuid minguin!

Jåhkåmåhke miessemánu 8 beaivvi 2014

Ylva Jannok Nutti & Kajsja Kuoljok

Álgu

Árrangátti proševttas lágiduvvui leaira nuoraide 10-12 jagi, gos besse oahppat dovdat arkeologalaš luottaid sámi bázahusain ja ovddit sámi buolvvaid eallinvugiid. Dáid luottaid čanai oktii sámi árbevirolaš máhtuid ja nuoraid árgabeaivvi otne. Leairra čadahuvvui ulbmiliin ahte hástaleaddji ja geasuheaddji vuogi mielde oažžut nuoraid beroštit sámi ovdahistorjjás. Čađaheamis vulge nuoraid árgabeaivvis ja praktihkalaš doaimmain ja mitalusain. Go láktasii dasa mii leai dovddus de sáhtiimet doaimmaid, mitalusaid ja ságastallamiid bokte mátkkoštit sierra áigodagaide; otnábeaivvis, dan áigái dalle go min máttaráhkut- ja ádját ledje mánát ja gitta ovdahistorjjááigái. Mii mátkkošteimme maid jáhkehahtti boahtteáigái, gos mii jurddašeimmet makkár luottaid mii guođdit otne ja makkáriid mii háliidit guođdit boahttevaš buolvvaide.

Leairras bagadalle, etnologa Kajsa Kuoljok ja Ylva Jannok Nutti, fil. dr pedagogihkas, Kjell-Åke Aronsson, fil. dr. arkeologiijas, ja historjáčeahppi Jarl Henriksson, Elli-Karin Pavval, Birgitta Kuoljok ja Nils-Gustav Blind. Visot bukte iežas máhtuid ja ovttas nuoraiguin dollojuvvui bistevas ságastallan daid sierra áigodagaide eallinvugiid birra, got dat sierra servodagat ledje organiserejuvvon ja got elle sierra ealáhusain ja makkár luottaid sii leat guđđán. Mánge eatnamat ipmirduvvot dego sámi kultureatnamat váikko dain eai leat kulturmuittut mat leat luottat olbmuin. Arkeologa Oddmund Andersen (2008) oaivvilda ahte sámi eatnamis leat mánge lanja ja báikki. Dát sierra sajít sáhttet leat čadnon mitalusaide, namaide ja muittuide ja dán láhkái eanan lea šaddan oassin olbmuid ipmárdusas eatnamis ja lea gaskavuolta olbmo ja luonddu gaskkas. Min sámi árbečeahpit muitaledje iežas mitalusaid iežaset bajásšaddamis, maid sii leat gullan ja oahppan daid sajiid birra gosa mii manaimet ja luondu birra daid birrasis. Sin báikkálaš čatnosii ja máhtuide mii sáhtiimet láktat eanet dovddus eallinvuogi.

Ájtte musea gaskkusta dieđuid sámi kultuvrra birra ja dan báikkálaš luonddu birra. Musea lea dehálaš máhttočoakkálmas gos nuorat sáhttet oahppat sámi historjjá birra ja sii dávjá mannet museas skuvllain. Musea doaimma lea, earret go vuosehit ja gaskkustit, čoaggit, dikšut ja dutkat. Museadoaimma otne lea ollu eanet go gaskkustit máhtu čájálmasaid bokte ja musea geavaha ođđa reaidduid ollet iežas publihkii. Gaskkustit máhtuid olgun leairras lea komplemeanta go rievdá čájálmasain danin go rahpá ságastallamii.

**... ovttas nuoraiguin
dollojuvvui bistevas
ságastallan daid sierra
áigodagaide eallinvugiid
birra, got dat sierra
servodagat ledje
organiserejuvvon ja got elle
sierra ealáhusain ja makkár
luottaid sii leat guđđán.**

Árran – ráhkadit vuoinnastansaji ovdahistorjjálaš sajis

Go vuolgit leirii mii guoddit Jáhkámáhke ovttá idida borgemánus ja mátkkoštit davás Silbbaädno meaddel. Puornaka beahccevuopmái mii bisánit, juoste dáppe mii galgat cegget leairra. Mii boahit rabas vadđii gosa mii välljejit bisánit. Go boahotá sadjái gosa háliida bisánit, borrat niesti dehe vuoinnastit de álggus ferte jearrat lobi. Danin go dat lea skihkka, jearrat lobi sajis leahkit doppe. Muhtin boazobargit lohke ahte go bohte ovttá sadjái de lávejit jearrat lobi ja de giitet go fas vulge (Jannok Nutti 2007). Boazobargi jearrá lobi vuosehan dihte gutni báikái, nugo Nils Oskal (1999) čállá, lea dehálaš boazobargái soabahit iežas guohtuneatnamiiguin, johtolagaiguin dehe guottobáikkiin. Boazobargi sávva ahte sadi galgá váldit buori fuola sin ealus, ahte bohccot galget eallit bures doppe. Go de fas guđdet saji de fertejit giitit go divššui ealu. Birgitta muitala ahte son oahpai iežas váhnemiin ahte álot jearrat lobi ja giitit. Puornakis mii jearrat lobi leahkit doppe oanehis gaska.

Muhtin boazobargit lohke ahte go bohte ovttá sadjái de lávejit jearrat lobi ja de giitet go fas vulge.

Puornak lea boares vuopmana lahka gos ovdal bivddii gottiid. Boazu lihkká luonddus seamme láhkái jagis jahkái. Ingvar Åhrén (1988) oaivvilda ahte sámít eahpedihtomielalaččat leat oahppan bohcco lihkestaga luonddus ja danin mii ohcalit daid sajiid gos bohccot gávdne siettu. Sihke eallu ja boazobargi sámít leat danin nanu čadnon eatnamiidda. Boazobargi vällje sajiid mat vulge bohccos, go boazobargi lea cealkán Jorunn Jernslettena (2009) sániiguin oaidná luonddu bohcco čalmmiiguin.

Muitalusaid bokte mii oazžut váldit oasi ovddibut buolvvaid eallimis, eallin mii sulastahtá eallima man mii eallit. Máddarat, muittut, mitalusat ja ságastallamat galggale, Oskala jelgii, leat sisdoalu haga jus ii lean čanus dáid báikkálaš sajiide. Lars-Anders Kuhmunen (2005) juoigá Árbeeatnamat. Eangalaskilli son čilge “We listened to stories about the people who came before us, who led the same kind of lives as we were leading”. Mii välljejit sajiid maid mii dovdat, go dovddus addá minsiidda dorvvolašvuodadovddu.

Mii ceggejit lávu ja dat galgá leat min čoahkkinbáiki daid beivviid mii galgat leahkit sajis. Goadis mii sáhttit dahkat dola, muhto ovdal dan de mii dárbbahit árrana ja dasa mii ohcat geđggiid. Elli-Karin ja Birgitta muitaleaba got dárkilit vällje geđggiid, galge leat jorbasat ja dipmásat ja muttágis stuorra. Muhtin geađggit galge leat stuorra ja duolbasat, danin das sáhtá goikadit láibbi ja bassit guoli. Goahtesaji lahkosis mii gávdnat heivvolaš geđggiid. Mii huksejit min árrana ja cahkkehit dola. Sámi sátnevájas lohka ”Goahti lea buoremus, das lea dola lahka.” Dolla lea áiggiid čađa fállan liekkusvuoda ja dorvvolašvuoda. Dainna dorvvolašvuodain mii de sáhttit iskat eatnamiid birrasis ja ohcat bálgáid mat dolvo min ođđa sajiide.

Luottat luonddus

Sámit leat álbmotgeahistorjjálaččat leat čadnonlundui ja vuodđu dasalea jahkeduháhiid guhkes árbevierru bivdoálbmogin ja lea dan ođđaáigásaš boazodoallokultuvrra bokte seaillohan bivdoálbmoga vuogi geavahit luonddu (Sara 2004). Sámi eanangeavaheapmi lea vuodđuduvvon mánga jagiid heiveheapmái birrasiidda gos návccat dávjá ledje ja ain leat ráddjeduvvon (Dunfeld 1993). Iešbirgejupmi leai, gitta easkaláhkái, dan ealihanvuohki gos visot servet, beroškeahttá agi ja sohkabeali visot bargguin. Doaimmat nugo boazodoallu, guolásteapmi, bivdu, murjen dehe iežá barggut leat čadnon daid sierra jahkeáiggiide ja sierra sajiide gos návccat gávdnojedje. Dat johti eallin go lea johtán eatnamiid gaskka jagi mielde guodđá dušše árrana geđggiid mat vuosehit gos goahti oktii lea čužžon. Luottat dán geavaheamis leat subtiila ja váddásat áicájit jus ii dieđe maid galgá ohcat. Go mis lea árbevierrun ii goassige váldit geđggiid boares árranis huksejit ođđa de árrana geađggit lea áimmus muhto čihkkojuvvon muhtin muddui darffis. Bálgát ja árranat leat luottat ovddibut buolvvain ja mat leat báhcán lundui.

Luonddu návccaid geavaheapmi árrangáttis – dál nugo dolin

Luonddu návccat geavahuvvojit otn e seammá láhkái go ovdal. Leairras mii bassit guoli mii sihke lea sáltejuvvon ja suovastuvvon goadis. Sálten ja suovasteapmi lea guokte vuogi seailudahttit guoli vai galgá bistit vel guhkit. Ja dat leai dehálaš go ii sáhttán vurket biepmu galbmagábes nugo mii dahkat otn. Ovdal, go ii lean ruittut, šattai ráhkadit biepmu gedggiid nalde dolas dehe nugo mii dagaimet, bassit daid dolas. Meahcis vuosehuvvo minsiidda got mii galgat gávdnat bassinsákki. Nuorat vulle iežas bassinsákkiid niibbiideasetguin. Elli-Karin vuoseha got guoli bidjá bassinsággái ja de čugge dan dievvái dola báldii. Go geassit eret dávtti mii iskat jus guolli lea giksan, go sáhttá luvvet dávtti ja ii čuovu mielde biergu de guolli lea gárvvis borrat. Dan botta go mii vuordit ahte guolli galgá giksat mii njuvdet vuoja min varas gáhkku. Nuorat borret biepmu beassedallearkkain, mii leai dološáiggi dallearkkat, dađi mielde go guolit gikse. Ja lea oalle njálgga.

Ahte luondu dušše lea luoikasii ja ahte mii eat guođe fasttes luottaid min mañis lea vuodđojurdda sámi kultuvrras.

Ovdal gáhkki juohke beaivvi, muđuin láibi garai ila. Dávjá ledje stuorra veagat ja de borre ollu gáhkuid. Gáhkuid mii gáhkkiimet lávu siste. Elli-Karin vuoseha got fierru dáiggi jorba gáhkuid. Juohkehaš gáhkke iežas gáhku. Lea veaháš erenoamáš gáhkket rabas dolas. Sáhttá gáhkket duolba gáhkkengeađggis dehe báisttes. Mii goikadit gáhku báistes dolas ja mañnil mii bidjat gáhku dola báldii vai galgá oazžut eanet ivnni. Elli-Karin ja Birgitta muitaleaba got gáhkki ovdal. Mánegasat leat hárvánan gáhkket, go lávejit veahkehit ruovttus ja maid gáhkket ovdaskuvllas ja skuvllas. Gáhkkedettiin mii lonohallet vásáhusaid got juohkehaš dahká go gáhkke iežas veagain.

Ahte luondu dušše lea luoikasii ja ahte mii eat guođe fasttes luottaid min mañis lea vuodđojurdda sámi kultuvrras. Čokkii čoahkkái dávttiid mañnil biepmu ja guđii daid lundui. Boazobargi muitala ahte su veahka guoddá olggus dávttiid erenoamáš sadjái meahcis (Jannok Nutti 2007). Su mielas bilkida bohcco jus bálkesta dávttiid ribaide. Son muitala maid ahte ii goassige boaldde dulljiid, daid maid váldá mielde meahccái. Dát lea juoga maid son lea gullan mánnávuodas. Oskal (1999) čállá ahte sámi mánát ohppet sávvat ollu bohccuid go dolvot olggus dávttiid ja biebmoloahpaid. Mánát ohppet maid ahte ii galgga guođdit bierggu dávttiide, muhto galgá gurdit dávttit dárkilit vai galgá addit buori boazolihku. Ferte vuosehit gutni visot luonddu návccaide maid guollái maid mii borrat, nu mañnil biepmu mii čohkkehit dávttiid ja bidjet daid beassegokčasii. Mii guoddit daid doaresbeallái ja gokčet daid darffiin ja gedggiiguin. Lea okta vuohki gudnejahttit ealiba, bohcco dehe guoli ja nu láhkái sáhttá sávvat buoret boazolihku dehe guollelihku, lea maid vuohki eastit beatnagiid ja iežá ealibiid borrat bastilis dávttiid ja dan láhkái vaháguvvot.

Buolvvas bulvii

Nuorat besse dahkat dola, gáhkket ja bassit guoli Elli-Karin Pavvaliin, Birgitta Kuoljokiin ja Nils-Gustav Blinddain. Dahkama, muitaleami ja sámi giela bokte sámi árbevirolaš máhttu sirdojuvvo buolvvas bulvii (Porsanger & Guttorm 2011). Sámi mánát ohppet go besset leahkit mielde doaimmain ja go gehččet ja dan mañnil geahččalit bargat barggu, ovttas soames čehpiin ja de bargat dan ollát ieš (Balto 1997; Sara 2004; Jannok Nutti 2007).

Goađis, čohkkame árrangátti birra mii guldalit Elli-Karina muitalusaid su mánnávuodas. Mii beassat oahppat goađi sierra lanjaid birra, got mii eallit goađis ja got láhtte das. Goađis juohke ovttas veagas lea sierra sadji ja lihkká várrogasat goađis (Drake 1979; Fjellström 1985). Rasttit árrana dehe boaššu ii leat heivvolaš, muhto sáhtta guokkardit daid olbmuid duogis mat čohkkájit lagamus dola. Dát mángasat dovdet ja mánga muitalusat muitaluvvot got lea orrut lávus.

Mii leat mángasat geat leat Puornakis vuosttaš gearddi. Buoret go addit njuolggadusaid ja ráddjet nuoraid vejolašvuodaid lihkkat dan botta go mii leat dáppe de bagadalloyuvvot got galge bargat vai dollet sealvvi go nuppit leat ja eai iežat láhppu. Sii ožžot bagadallamiid ahte jus soamis čurvo, de galge vástidit. Go lea amas báikkis de ii galgga vuolgit ila guhkkín čoahkkinsajis, árranis. Boazomeahcis boazobargit čurvot guhte guimmiide, vai galget diehtit gos nuppit leat ja man guhkkín leat jiena vehkiin (Jannok 14

Nutti 2007). Fápmu jienas rievdá dálkki, biekká ja eatnamiid mielde. Jus olmmoš lea gullamis, julevsámegilli gullosmierrin, de olmmoš lea miilla eret, mearri mii davvisámigillii lea beanagullan. Dat mearkkaša dan mearis gos sáhtá gullat beatnaga ciellat. Boazobargi geavaha dán vuogi meahcis, gos ii sáhte oaidnit guhte guoimmi. Go mii čurvot nuoraide de galge vástidit. Dát lea okta vuohki gulahallat. Go mii háliideimme ahte visot galge čoahkkanit gohtái, de mii čuorvvuime ja sii vástidedje juste nu go ledje oahppan. Elli-Karin illudii nu go sis leai dát máhttu ja barge juste dego son mánnán. Dát lea dehálaš máhttu son lohká, ja gávdno vel sámi sátnevájas ”Duoddaris leat čalmmat ja meahcis ferte guldalit”. Gávdnojit sierra čuorvunvuogit ja dain lea sierra mearkkašupmi. Nils-Gustu muitala ahte čuorvuma lávii geavahit ovdal go eai lean gulahallanreaidut ja oinnii bohcco meahcis. Go sáddii beatnaga bohccuid manjái ja gohčču dan joatkit jus dat oaidná ahte dat eahpida.

Nuorat ožžot dán láhkái friddjavuođa ja vejolašvuođa iežat iskat ja fuobmát báikki. Ja liikojedje go ii ráddjen sin friddjavuođa, okta nieida muitala:

”Leai somá danin go ii lean dego skuvllas, ahte ferte muitalut ovdal vuolgá juosa, sáhtii leahkit veaháš ráfis maid.”

Elin Baer (Balto 2008) muitala ahte ovdal son manai márkaniid mánáiguin ovdaskuvllas son muittuhii sin makkár biktasat sus ledje vai álkit galge dovdat ja gávdnat su daid ollu olbmuid siste. Nu láhkái son attii mánáide ovddasvástádusa leat áicilat gos son leai, mihát buoret go son rávesolmmožin galggai vákšut mánáid. Mánát ožžot nu láhkái friddjavuođa ovddasvástádusain. Dát lea dábálaš sámi bajásgeassinvuohki (Balto 1997, 2008). Dát friddjavuohta addá mánáide vejolašvuođa iežat leat doaimmalaččat.

SM
2012

Ohcat ja gávdnat dovddus luottaid ovdahistorjjálaš áiggis

Dehálaš oassi leairras lei ahte nuorat iežat doaimmalaččat galge ohcat luottaid, luottaid árraniin ja bivdorokkiin. Sii ožžot bargun ohcat luottaid boarrásit árranis mii lea okta dain dábáleamos arkeologalaš luottain sámi geavaheamis ovdahistorjjálaš áiggis. Árran lea dovddus luodda sinsiidda dalle go easká leat ráhkadan árrana ja maid leat hárvánan leat olgun luonddus gos dolastit ja geavahit árraniid. Ovdal sii álge ohcat boares árraniid Jarl muitala dološáiggi olbmuid birra geat orru dáppe, got sii bivde gottiid ja dalle jáhkehahtti orrut lávuin. Luottat daid maŋis leat dalle earret iežá árran. Nuorat bagadallovvojodje got galge álgit jurddašit gos iežat ledje válljen cegget goađi. Lea dehálaš gosa cegge goađi, galgá leat báiki gos lea jalga ja mielas loktosis, jus goahti lea vuollin rokkis de visot suovva ja arvečáhci čeahkkana goahtái.

Go mii easká leat ráhkadan árrana nuorat jáhkke dat galggai leat álkes bargu, muhto go árran lea boaris ja oassái lea čihkkojuvvon darffi vuollái ja gasku árrana lea dál šaddagoahtán beazáš. Sin vihke juohke guvlui, juohke okta háliida vuosttažin gávdnat. Go mii viimmat leat gávdnan dan de Jarl vuoseha ahte geađggit eai leat das lunddolaččat muhto oidno ahte olbmot leat guoddán daid ja bidjan daid jorba hápmái. Jarl vuoseha ahte geađggit leat boldon, dat leat luoddanan lieggasis ja leat bastilat. Geađggit min árranis leat litnásat ja jorbasat. Kjell-Åke deaddila sonda-soappi árranii ja lohká ahte leat geađggit gasku maid. Go lea olgun čakčat ja dolasta albma áššodola, de sáhtta bidjat geađggiid dollii, dalle bissu liekkas guhkibut goađis. Sonda-soappi muoldu lea čáhpat gunain ja čađain ja botnis muoldu lea ruoksat mii vuoseha ahte lea dolastan ollu ja ahte lea šaddan hui liekkas.

**... diet árrana ii
bálljo oaidnán.
Livččii sáhttan
viehkat dan
badjel.**

Gáibiduvvo dávjá buorre diehtu makkár doaimmat leat dáhpáhuvvan luonddus vai galgá oaidnit daid luottaid. Ahte sámi luottat eai leat álkit oaidnit muitala okta oasseváldiin.

”Mon lean dušše geahččan dakkár boares dinggaid vuolli Ruotas, nugo Girkuid. Sis leat ollu dinggat gonagasain ja dakkáriin. Ii leat váttis gávdnat daid, das čužžo mii juohke dinga lea. Min dinggat leat eanemusat sámiin ja diet árrana ii bálljo oaidnán. Livččii sáhttan viehkat dan badjel. Lea hearvái go sáhtta gávdnat dakkár boares dingga.”

Oahppat gávdnat luottaid goddebivddus ovdahistorjjálaš boazodoalloguovddážiis

Go mii leat gávdnan dan boares árrana mii leimmet gávdnan saji gos olbmot ledje leamaš ovdal, soaitá dan botta go vurde gottiid. Nils-Gustu mitalii bohccuid johtolagaid birra guovllus ja got olbmot geavahit guovllu otne. Lea vuollegas eanan mii mearkkaša ahte lea unnán muohta dálvit ja beahcceatnamis šaddá jeagil. Dát dagaha ahte bohccot mat bohte duottarguovlluin loktet bures guovllus čakčat ja dálvit.

Nuorat jearuhuvvot got ožžot birggu čakčat. Sajit njuovvamiidda čearuide lahkosis leat otne Guorpak, Buollemoajvve ja Bajkas. Nils-Gustu mitalii ahte dát sajit jáhkehahti ledje vássánaiggi doaibmaguovddážat olbmuide geat orru dáppe 1000 jagi áigi. Dáppe dat oaččui váldooasi birgguis dálvái go bivde gottiid go vádjoledje vuovddiide lullin čakčat. Báiki gos mii leat namma lea Puornak, Nils-Gustu mitala ahte dat boahá sánis buornda mii lea geađgevuorká dievás. Dolin go ii gávdnon sáhti de sáhtii goaivut vulos birgguid geađgevuorkái nu šattai birgovuorká dievás vai de sáhtii bidjat biepmu ádjagii vai galggai leahkit nu gállošis go vejolaš ja suojis vai ealibat eai galgan beassat birgui.

Kjell-Åke mitala ahte dán sajis leat stuorra bivdovuogádat. Go dat geavahuvvui de boazodoallu ii gávdnon muhto sámit ledje bivdoálbmot geat bivde gottiid. Jáhkehahti ledje huksen vuopmaniid masa duvde goddealu bivdorokkiide, juste nu go duvdá bohccuid gárddiide otne. Jáhkkit ahte bivdorokkiid gokče rissiiguin nu boazu duolmmastii dan čađa go bodii ruohta.

Leai čielggas ahte nuorat ledje šaddan áicilat go manñil iežat gávdne bivdorokkiid.

Dál visot ožžot bargun ohcat ja gávdnat bivdorokkiid ja rehkenastit galle gávdne. Lea dievas doaibma, visot vihke rokkis roggái. Muhtin bivdorokkit lea gahččan ja váddásat áicát. Visot jurddašit man boarrásat dát luottat leat. Lea váttis gávdnat áiggi goas goivo bivdorokkiid. Ráhkadit dakkár vuopmana lea gáibidan garra barggu ja dat lea vissásit geavahuvvon mánja čuohti jagi. Mii jáhkkit ahte olles siida leai veahkkin hukset dan ja bivdit gottiid. Kjell-Åke vuoseha got arkeologat geavahit sonda-soappi vai eat galgga dárbbahit goaivut ja billistit eatnama go isket bázahusaid. Son čugge sonda dievvái ja vuoseha daid sierra eanangerddiid. Vai galgá gávdnahit man boaris bivdoroggi lea de šaddá váldit iskamiid daid sierra gerddiin ja geahččat jus gávdnojit oasis šattuain, de sáhtta oaidnit goas leat heaitán geavahit rokki. Leai čielggas ahte nuorat ledje šaddan áicilat go manñil iežat gávdne bivdorokkiid. Sii ráhkadedje maid iežas sond-soappi beahceavssis man gohpe ja iske eatnama dáinna.

Báikkálaš báiki ođđa čalmmiiguin

Leairras gaskkustuvvui máhttu praktihkalaš doaimmaid ja persovnnalaš muitalusaid bokte. Eahkes lávu dollagáttis mitalusat bohte ieš. Boarráseappot muitaledje eallima birra dolin, ja nuorat muitaledje sin iežas mitalusaid ja min ságastalaim boahhteáiggi birra. Nuorat ožžo maid vejolašvuoda oaidnit, gullat ja oahpastuvvat historjái iežas lagašguovllu birra, ja besse maid vásihit dan báikkálaš sajis, sadji ollu historjjáin ollu dološbázahusaiguin. Ja imaštalle go ledje nu ollu boares bázahusat sin lagašguovllus, juoga maid sii ovdal eai lean diehtán, váikko lea báikkálaš guovllus. Go mii bođiimet báikái de leai ođas minsiidda, muhto go mii guđiimet dan de lea eanet dovddus báiki minsiidda, dieđusge go mii leimmet orrun doppe muhto maid go mii leimmet oahppan oaidnit luottaidd ovddibut buolvvaid eallimis doppe. Mii leimmet oalle dárkilat guođdit saji luottaidd haga min oanehis áiggis doppe. Ovdal go vulggiime mii giittiimet go mii leimmet beassan leahkit doppe oanehis botta.

**Ovdal go
vulggiime mii
giittiimet go mii
leimmet beassan
leahkit doppe
oanehis botta.**

Gálddut

- Andersen, Oddmund (2008). Beingjemmer og reinlykke. *Människor i norr: samisk forskning på nya vägar*. S. 225-242
- Balto, Asta (1997). *Samisk barneoppdragelse i endring*. Oslo: Ad Notam
- Balto, Asta Mitkijá (2008). Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide – Dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis. *Diedđut* 4/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Drake, Sigrid (1979[1918]). *Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet: etnografiska studier*. Faks.-uppl. Umeå: Två förläggare i samarbete med Västerbottens museum.
- Dunfeld, Sigbjørn 1993. Tradisjonell samisk kunnskap og samisk forskning. I: *Tradisjonell samisk kunnskap och forskning*. Diedđut nr 5/1993. Kautokeino: Nordisk Samisk Institutt.
- Fjellström, Phebe (1985). *Samernas samhälle i tradition och nutid: [Lappish society in tradition and the present day]*. Stockholm: Norstedt
- Oskal, Nils (1999). On nature and reindeer luck. I: *Rangifer*, 20 (2-3); s. 175-180.
- Jannok Nutti, Ylva (2007). *Matematiskt tankesätt inom den samiska kulturen – utifrån samiska slöjdares och renskötarens berättelser*. Luleå Tekniska Universitet.
- Jernsletten, Jorunn (2009). *Bissie dajve. Relationer mellom folk og landskap i Voengel-Njaarke sijte*. Universitetet i Tromsø; University of Tromsø.
- Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor (red.) (2011). *Working with traditional knowledge: communities, institutions, information systems, law and ethics: writings from the Árbiediehtu pilot project on documentation and protection of Sami traditional knowledge*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla
- Sara, Mikkel Nils (2004). Samisk kunnskap i undervisning og laeremidler. I: Hirvonen, Vuokko (red.) *Samisk skole i plan og praksis: hvordan møte utfordringene i L97S? : evaluering av reform 97*. Kautokeinu: Samisk høgskole
- Åhrén, Ingvar (1988). Det samiska rummet. I: Zachrisson, Inger (red.) (1988). *Áarjel-Saemieh*. 3. Snåsa: Saemien sijte

Iežá

- Lars-Anders Kuhmunen (2005) *Árbeeatnamat* i albumet *Birrasis*, CD-skiva

Gränslösa möjligheter

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

**INTERREG
IV A/NORD**

Gränslösa möjligheter

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

Äjte

ISBN 978-91-87636-25-7